

МІЖНАЦІОНАЛЬНЕ СПІВІСНУВАННЯ СТУДЕНТІВ У ЛЬВОВІ В 1918–1939 рр.

Казімеж Рендзінський

*Академія імені Яна Длугоша,
вул. Вашингтона, 4/8, 42-200 Ченстохова, Польща*

Проаналізовано особливості міжнаціональних відносин у студентському середовищі Львова у міжвоєнний період. З'ясовано, що в 1821/1822 н. р. єврейські студенти університету Яна Казимира у Львові становили групу у складі 2 226 осіб, тобто 46,6% від загальної кількості студентів (4 773); у 1931 р. євреї налічували 2 215 осіб, або 31,9% від кількості усіх студентів (7 117); натомість у 1937/38 н. р. в університеті було 525 євреїв серед 5 064 студентів, або близько 11%.

Досліджено, що з 1918 р. розпочалися сильні національні антагонізми серед студентів, тобто між поляками, євреями та українцями; вони зосереджувалися на організації зусиль щодо здобуття Польшею незалежності і захисту своїх кордонів.

Ключові слова: студенти, євреї, поляки, Львівський університет, Львівська Політехніка, етнічний конфлікт.

1. Вищі навчальні заклади і студенти. У 1918/1919 н. р. у трьох вищих навчальних закладах Львова (Львівський університет, Вища політехнічна школа, Академія ветеринарної медицини) налічувалося загалом 5 114 студентів. В університеті було 3 892 студентів, у тім числі 1 614 римокатоликів, 1 524 Мойсеевого визнання, 711 греко-католиків та 43 іншого віросповідування – головно православних та євангелістів [5, s. 82].

Через відсутність етнічних рубрик в документації університетів можна припустити, що католики були поляками, українці дотримувалися греко-католицької віри, Мойсееві закони шанували євреї.

У 1919/1920 н. р., з огляду на українсько-польську та польсько-більшовицьку війни, кількість студентів зменшилася до 4 573, у тім числі в університеті до 2 892, в Політехніці зросла до 1 515, а в Академії ветеринарної медицини знизилася до 24. В університеті зниження було пов'язане із зниженням кількості євреїв до 970, а українців до 24. У Політехніці відбулося зростання числа польських студентів до 625, натомість зменшення числа євреїв до 76, а українців до 51 [9, s. 106; 10, s. 262].

Це відбувалося унаслідок обмежень прийому на перший рік навчання з боку влади університету у зв'язку з військовими діями і нестабільною політичною ситуацією.

Зазначимо, що 14 серпня 1919 р. Сенат Львівського університету та професори Львівської Політехніки видали ухвалу, яка встановлювала правила

прийому до університетів. Було визначено, що до вступу може зголошуватися молодь, яка визнає польське громадянство та виконує обов'язок військової служби в польській армії, або не була до неї призвана [1, s. 113]. Не вимагали, натомість, ідентифікації себе з польською національністю. Прийняті могли бути також громадянами коаліційних та нейтральних держав. Рада Міністрів Речі Посполитої на своєму засіданні 18 вересня 1919 р. прийняла львівську ухвалу. Зокрема, ухвала про академічні школи від 13 липня 1920 р. перетворила утраквістичний до цього часу університет на навчальний заклад з винятково польською мовою навчання.

Війна з Радянською Росією 1919–1920 рр. завадила нормальному функціонуванню академічних шкіл. Тільки в жовтні 1920 р. розпочалися заняття на теологічному факультеті університету, а на інших факультетах і в Політехніці – у січні 1921 р.

Після оголошення нових умов прийому на навчання з 1921 р. до ректора Емануеля Махека пішли делегаціями єврейські студенти й окремо українські, а 16 квітня 1921 р ректор Б. Махек повідомив українським студентам про скасування наказу щодо державної належності. Обмеження, запроваджені для вступу до львівських вищих навчальних закладів, були збережені до 1923 р.

Поступово було змінено окремі умови прийому, передусім відмовились від вимоги заяви про державну належність, далі змінили запис про відбуття військової служби в польській армії, віддаючи перевагу тим, хто завершив військову службу або виконував громадянські роботи на користь польської держави і суспільства.

Після затвердження Радою послів 14 березня 1923 р. на східних кордонах Польщі було знято усі обмеження щодо непольського населення. Українські студенти перестали бойкотувати польські вищі навчальні заклади у Львові.

Євреї жодного разу не застосовували бойкот польських університетів. Відсоток єврейської молоді в університеті Яна Казимира у двадцятих роках ХХ ст. був найвищим серед усіх вищих навчальних закладів краю.

У Львові в університеті Яна Казимира у 1921/1922 н. р. налічувалося 2 226 (46,6%), а в 1923/1924 – 2 643 єврейських студентів (43,3%). Це була найвища кількість студентів-євреїв у міжвоєнний період серед польських університетів.

У 1930/1931 н. р. кількість єврейських студентів знизилась, їх було вже 2 000 (31,9%) [6, s. 15]. У 1937/1938 н. р. було 323 єврейських студенти серед загальної кількості 5 026 (тільки 10,5%) [2, s. 66].

У Львівській Політехніці кількість єврейських студентів характеризувалася стабільністю з невеликою тенденцією зростання. У 1921/1922 н. р. було 297 студентів-євреїв, тобто 13,8%, у 1930/1931 н. р. – 361 осіб, тобто 12,3%, а у 1937/1938 н. р. – 310 осіб, тобто 10,9% [13, s. 83].

2. Суперечки, конфлікти і зіткнення. Багатонаціональний склад населення Другої Речі Посполитої знайшов своє відображення у вищих

навчальних закладах, адже польські студенти вступали в контакт з іншими етнічними групами. Чимало причин сприяло непорозумінням і конфліктам за ознакою національності, найбільші з них відбувалися у силу об'єктивних чинників, зумовлених економічною катастрофою початку 30-х років ХХ ст. У студентському середовищі зростали тенденції до відокремлення себе від спільноти, визнаної ворожою. Щодо ставлення до єврейської молоді, йшлося головню про вибір нею напрямів навчання, які давали змогу працювати на вільних професіях, зазвичай, лікарів та адвокатів. На перетині 20 і 30-их рр. ХХ ст. половину вільних професій займали євреї, а в південно-східних воєводствах вони переважали.

Особливо небезпечними виявилися акції студентів “Молоді Вшехпольської” (*Młodzieży Wszepolskiej*), ідеологічно пов'язаних з націонал-демократами. Спочатку вони домагалися уведення під час записів до навчання принципу “*numerus clausus*”, тобто закритого переліку для певної національності, що проживала в країні (обмеження частки студентів певної національності). Для євреїв це було близько 11%. Потім було проголошено принцип “*numerus nullus*” або лавкового гетта, тобто окремо виділеного місця в аудиторіях (недопущення певної національності до освіти). Постійною практикою “бойових загонів” “Молоді Вшехпольської” було влаштування “днів без євреїв”, а згодом і “тижнів без євреїв” у вищих навчальних закладах. Бойові загони не впускали в той час на заняття єврейських студентів, застосовували насилля і терор.

Ізоляція єврейських студентів була спробою спонукати їх до еміграції. Екстремістські молодіжні лідери вважали, що євреї самі емігрують, якщо тільки вони зненавидять життя. Тому постійно прагнули відокремити себе від єврейського населення [5, s. 132].

У цій складній ситуації різні незначні сутички стали приводом для антиєврейських виступів. Наприклад, вуличні заворушення, що тривали від 2 до 12 червня 1929 р., викликала підозра про нібито зневажливе ставлення єврейських учнів до учасників процесії Божого Тіла. Процесія від костелу Св. Анни проходила вулицею Жигмонтовською біля будинку гімназії єврейського Товариства народної і середньої школи. У цій гімназії неділя була звичайним днем шкільних занять. На вулиці було чути говірку та сміх учнів з будинку під час перерви між уроками. З вікон учні нібито кидали залишки їжі на учасників процесії. Керуючий процесією о. Вінсенти Рокіцький не помітив ніякого осквернення процесії. Проте кільканадцять її учасників вдерлося до школи та почало ображати вчительок та учениць. Після закінчення процесії вони утворили натовп перед школою, погрожуючи учням. Нападу запобігла поліція.

На наступний день, 3 червня, ендецький “Львівський ранковий кур'єр” (“*Lwowski Kurier Poranny*”) опублікував статтю про осквернення процесії

Божого Тіла. Після публікації опівдні перед школою зібрався кількасотенний натовп здебільшого зі студентів, у результаті чого було вибито вікна та потурбовано декілька учнів. Увечері в декількох частинах міста розпочалися антиєврейські виступи, згодом близько 200 осіб атакували будинок єврейської гімназії на вул. Жигмонтовській.

Нападники зламали двері, увірвалися в середину, знищили кабінети біології і фізики, бібліотеку, залу для малювання. Було побито членів матуральної комісії, а також абітурієнтів, що складали іспити. Поліція заарештувала 27 осіб, головно студентів. Дійшло до зіткнень з поліцією. Натовп у кількості близько 300 осіб послідовно знищив друкарню і редакцію єврейського щоденника “Хвиля”, приміщення Єврейського академічного товариства “Етупах” та Єврейський академічний будинок на вул. Святої Терези. Нападники увірвалися в будівлю, знищили кухню, їдальню, кілька віталень, розбили усі вікна. Поліція заарештувала 40 нападників-студентів. Одним із затриманих був Теодор Парніцкій (1908–1988), майбутній письменник. Демонстранти о 22 год підійшли до міського староства, вимагаючи звільнення раніше заарештованих. Староста А. Клотц відмовився звільнити „заарештованих на гарячих злочинах >>шахраїв, бандитів і злодіїв<<” [1, s. 474], а 4 червня о третій годині ранку поліція оточила студентський гуртожиток на вул. Лозинського, 42, студентів було заарештовано. До в'язниці на вул. Казиміровській відправлено 31 особу, в тім числі 28 студентів Політехніки¹.

У результаті студентські заворушення переросли у протести і демонстрації проти старости А. Клотца, які тривали до 11 червня. Ще 7 червня на Маріацькій та Академічній площах у Львові тривала кількогодинна сутичка студентів з поліцією. Кінна поліція розігнала натовп, застосовуючи шаблі, поранивши 15 осіб, у тім числі шість студентів і чотири поліцейських. Ректори і сенати Політехніки і Університету Яна Казимира засудили страйк та закликали студентів до навчання.

Загострення курсу “Молоді Вшехпольської” проти єврейських студентів відбулося в новій програмі у травні 1932 р., яка водночас була інструментом патріотичної боротьби. Використовували різні приводи з метою підбурювання ситуації та відповідних настроїв серед польських студентів, втягування їх до всіляких антиєврейських виступів.

Посилення акцій проти єврейських студентів відбулося восени 1931 р. Під час зіткнень між польськими та єврейськими студентами у Вільнюсі 10 листопада 1931 року від удару каменем єврейського студента загинув Станіслав Вацлавський. Ця трагічна подія викликала масові заворушення у Львові, а 12 листопада того ж року в університеті Яна Казимира розпочалися напади на єврейських студентів. Бійки між студентами поза будівлею

¹ Більше про антисемітизм у львівських школах див.: [8, s. 107–119].

університету були розігнані кінною поліцією. Не відбувалися заняття в університеті Яна Казимира, Політехніці, Академії ветеринарної медицини і Вищій школі торгівлі заграничної. На академічному віче 13 листопада за участю 1 500 студентів вимагали прийняття „*numerus clausus*”, призначення полякам місць у перших рядах лавок в аудиторіях й оголошення бойкоту соціальному, професійному та економічному розвитку євреїв. Водночас було упроваджено звичай носіння зеленої стрічки з мечами Болеслава Хороброго як символа акцій проти євреїв.

Зазначимо, що 1932 р. приніс значне збільшення ексцесів у студентському середовищі Львова. Перша річниця смерті С. Вацлавського розпочалася з вигнання єврейських студентів з аудиторій. Після траурної меси в костелі оо. Єзуїтів понад 1 000 студентів пішли ходою до Другого Будинку техніки, де було відкрито пам'ятну дошку. Дорогою вибивали вікна у єврейських магазинах, до студентів долучалися групи соціальних маргіналів, які розтешували і грабували магазини. Група студентів знесла кав'ярню “Лувр”, яка належала євреям. Поліція оточила вулиці в повній бойовій викладці. Увечері сутички розпочалися з подвійною силою зруйнуванням єврейських магазинів. Усього їх було знищено 56, поліція заарештувала 33 особи [1, s. 636].

У ніч з 26 на 27 листопада група студентів з Академії ветеринарної медицини, водночас корпорантів “*Lutico-Venedii*”, вдалася до бійки з групою єврейської молоді в кав'ярні “*Adria*” на вул. Шайноги. В результаті зазнали ножових поранень студент Ян Гродковський (помер у лікарні), Станіслав Петрушка і Єжи Щепановський. Поліція арештувала “ножівників” Мойсея Каца, Шуліма Келлера, Ізраеля Туне і Нухіма Шмера [1, s. 638].

Увечері розпочалися антиєврейські акції, що проповідували гасла “кров за кров”, – було вибито вікна в магазинах, побито 50 випадкових перехожих-євреїв. Зруйновано приміщення “Єврейської взаємної помочі”, кінна поліція стримувала групи нападників. Заворушення тривали до пізньої ночі. Після похорону Я. Гродковського, 29 листопада, демонстрації і бійки відновилися. Поліція заарештувала 80 учасників, 100 поранених опинилися в лікарнях. Групи учасників заворушень нападали на пасажирів поїздів на станції Личаків. До нападів на євреїв дійшло також у поїздах до Станіслава і Тернополя. Було знищено понад 50% єврейських магазинів у місті, також випадково магазини, що належали полякам. Студентські демонстрації і страйки тривали до 15 грудня 1932 р. Поліція затримала близько 100 осіб, головно студентів [1, s. 643].

Проголошуючи С. Вацлавського і Я. Гродковського символами “боротьби за справу”, члени “Молоді Вшехпольської” використовували обидві річниці їхньої смерті для організації в цілому краї антисемітських ексцесів. До них постійно втягували нових студентів [11, s. 151]. Вони

застосували жорстокий терор проти єврейських студентів, блокуючи їм вхід до будівель університетів й аудиторій, б'ючи палицями на вулицях, металевими ломачами на території університету і в гуртожитках.

Наступним приводом для провокування заворушень у вищих навчальних закладах було впровадження нового закону про вищі школи в 1933 р. Демонстрації перетворилися на вуличні бійки між різними групами студентів, здебільшого “Легіону молодих” з “Молоддю Вшехпольською”. Під час боїв використовували револьвери. Поліції довелося знову втрутитися в ситуацію, у результаті було заарештовано 30 студентів, що мешкали у гуртожитку на вул. Лозинського. Продовжилися страйки в університетах, було здійснено напади на перехожих, зовнішньо подібних на євреїв, вибиті вікна в магазинах [1, s. 654]. Програми студентських мітингів свідчили про виступи за рівні засади зниження оплати за науку, проти прийняття євреїв на навчання, канікулярних практик, порушення університетських церемоній.

Безкарність мітингуючих учасників бойових загонів сприяла ескалації заворушень. Ніколи нікого університетська влада не притягнула до дисциплінарної відповідальності, хоча було відомо про ініціаторів заворушень. На теренах університету також безпорадною була поліція. Причиною цього було невідповідне розуміння автономії університетів. За словами Е. Фейєрмана, під час звернення його матері до Міхала Казакевича – коменданта поліції у Львові, дістала відповідь: “Після довгої паузи з нотою щирої гіркоти сказав, що, на жаль, безпомічний, на екстериторіальній території університету діяти не може, отже, не має способів запобігання авантюрам і ексцесам” [4, s. 61].

У лютому 1933 р. делегати конференції загальнопольського академічного Союзу братньої помочі, підтримані молоддю правиці, прийняли резолюцію щодо безумовної реалізації принципу “*numerus clausus*”. Водночас восени 1933 р. було здійснено першу спробу запровадження “лавкового гетта”, тобто примусового визначення для єврейських студентів місць в аудиторіях.

Двічі у 30-х рр. ХХ ст. поліція проводила обшуки в гуртожитках Політехніки та університету. Студенти вели бої з поліцією. Під час обшуку 28 січня 1935 р. у студентському гуртожитку університету Яна Казимира на вул. Лозинського 7 поліцію атакували цеглами, пляшками, сірчаною кислотою; було збудовано барикади. Другий обшук поліції в цьому ж будинку 10/11 березня 1939 р. нагадував фронтові бої. З вікон студентського гуртожитку в поліцейських стріляли з револьверів, атакували камінням, цеглою, пляшками, заповненими піском або сірчаною кислотою, викидали залізні ліжка. Поліція знайшла у студентів 16 револьверів, 13 ручних гранат, петарди, 20 стилетів і багнетів, 4 лопати, 34 кастети. Заарештовано 46 студентів університету і 40 студентів Політехніки [1, s. 954].

Трагічними були студентські інциденти в 1938/1939 н. р. Під час бійки на подвір'ї Політехніки 18 листопада 1938 р. ножами було покалічено двох

студентів-євреїв М. Лерера і С. Провеллера, який помер у лікарні через два дні. Під час нападу студентів-бойовиків 21 листопада 1938 р. на студентів-медиків у будинку університету Яна Казимира на вул. Пекарській було замордовано скальпелями студента Кароля Зелльмейєра, а 24 травня 1939 р. у будівлі Політехнічного університету у процесі занять у хімічній лабораторії бойовики залізним ломом вбили Маркуса Ландесберга, студента третього курсу хімічного факультету. Злочинці ніколи не були встановлені або покарані. У студентському середовищі було переконання, що на будинки університету здійснювали напади студенти Політехніки, і, навпаки, студенти університету Яна Казимира нападали на Політехніку.

Е. Фейрман, на той час студент, згадував: “Навчання в таких умовах було кошмаром. У постійній напрузі, у безперервному чеканні на прихід наступного бойового загону, вислуховування стоячи лекцій, часто під акомпанемент образливих і принизливих глузувань, було нестерпною тортурою” [4, s. 63].

3. Ставлення професорсько-викладацького складу до конфліктів.

Одним з перших, хто звернув увагу на загрозливий прояви антисемітизму у вищих школах, був професор Р. Гансінець (1888–1958). У 1925 р. він висловив протест у зв'язку з намірами введення обмежень для євреїв. Присвятив цьому коментар на шпальтах свого часопису “*Filomata*”: “*Numerus clausus*, як виняткове право, що застосовується по відношенню до певного класу польських громадян, суперечить польській конституції, даючи привід до подальшої політизації та створення вибухонебезпечної атмосфери у польських вузах, *numerus clausus* у деморалізуючий спосіб впливає на науку польську і виховання молоді (...) Ось чому я борюся проти *numerus clausus* *Judaegom* як людина і вихователь, як вчений і поляк” [Цит. за: 7, s. 153].

Послідовно з проявами антисемітизму боровся К. Твардовський; 13 січня 1926 р. на засіданні Ради факультету протестував проти можливості введення “*numerus clausus*”. Занотував цей факт в *Щоденниках*: “Реферував справу запропонованого через Міністерство, а, мабуть, міністра Станіслава Грабського самовільно, з порушенням закону про автономію Університету, у вересні 1925 р. “*numerus clausus*” на нашому Факультеті” [15, cz. 1, s. 219]. Зокрема, 7 березня 1928 р. занотував також: “Групка студентів, що стояла біля входу, намагалася не допустити єврейських студентів на лекцію. Але я швидко впорався з ними, і євреї могли безперешкодно увійти на мою лекцію” [15, cz. 2, s. 16; Див. також: 16, s. 23; 14, s. 37].

В атмосфері перманентної анархізації академічного життя частим явищем було призупинення дидактичних занять. Крім того, єврейські студенти, побоюючись за власне життя, були відсутні на багатьох викладах. У період пасхальних канікул, коли не було інших студентів, для них організовували додаткові заняття для ліквідації прогалин у навчанні. Цьому

допомагали декан Т. Островський (1881–1941) і Р. Вайгель (1883–1957), С. Лорія (1883–1958), Я. Парнас (1884–1949), Т. Марциняк (1895–1966), Т. Барановський (1910–1993), Ю. Марковський (1874–1947), а також М. Белавський.

Доцент Белінський під час нападу бойового загону “Молоді Вшехпольської” врятував пораненого студента фармації К. Зеллермейера, Як подає Фейерман: “Впав між тими, що б'ють, і з загрозою для власного життя виніс на своїх плечах стікаючого кров'ю Зеллермейера з-поміж ворожого натовпу [...]” [4, s. 59].

Міністр у справах релігії і народного просвітництво В. Свентославський, 24 вересня 1937 р. дозволив, аби ректори видали розпорядження у справі місць у лекційних залах для польської і єврейської молоді. Міністр розраховував на те, що в такий спосіб забезпечить нормальне функціонування університетів.

Від 14 жовтня 1937 р. посилювалися антиєврейські виступи. Бойовики “Молоді Вшехпольської” силою пересаджували студентів-євреїв, били тих, хто чинив опір. Під час урочистої церемонії відкриття навчального року в університеті Яна Казимира 22 жовтня 1937 р. студенти правиці розкидали листівки, спрямовані проти ректора, з приводу його опозиції щодо “лавкового гетта”. Наприкінці церемонії частина студентів заспівала Гімн Молодих з руками, піднятими у фашистському привітанні. Також вони заблокували дорогу Сенату, що виходив з церемонії.

Зокрема, 4 листопада 1937 р. “Молодь Вшехпольська” проголосила “Днем без євреїв”, вимагаючи одночасного впровадження в усіх вищих навчальних закладах “лавкового гетта”. Дійшло до зіткнень між польськими та єврейськими студентами. На Політехніці бойовики “Молоді Вшехпольської” силою пересаджували євреїв на лавки “гетта”, причому було побито кілька євреїв і поляка, який став на їхній захист.

Ректор Станіслав Кульчинський 5 листопада того ж року ухвалив проведення плебісциту у справі “лавкового гетта”. Від участі в ньому було звільнено євреїв та членів організації “Молодь Вшехпольська”. Студенти повинні були відповісти на одне з трьох запитань, чи: 1) прагну сидіти разом зі студентами, що належать до “Молоді Вшехпольської”; 2) прагну сидіти разом зі студентами-євреями; 3) не прагну сидіти разом ані зі студентами-членами “Молоді Вшехпольської”, ані зі студентами-євреями [1, s. 876].

Студенти університету, що належали до демократичних і народних асоціацій, а також студенти-українці бойкотували плебісцит. Серед 4 697 уповноважених у ньому взяло участь 3 309 студентів, з яких 3 000 висловилися проти “гетта” або проти плебісциту. Від голосування утрималося 600 євреїв, 540 українців і 200 студентів богословського факультету [1, s. 879].

Після плебісциту цілий час тривали заворушення і бійки у будівлях університету, а 27 листопада 1937 р., у річницю смерті Я. Гродковського продовжилися вуличні зіткнення на вул. Пекарській, Конарського і на Бернардинській площі. Поліція розігнала маніфестацію [1, s. 882].

У цій ситуації на засіданні Сенату університету Яна Казимира 7 січня 1938 р. о. А. Клавек подав пропозицію про офіційне запровадження “лавкового гетта”, прагнучи зменшити напругу. Пропозицію було прийнято співвідношенням голосів 9 до 6. Проти були ректор С. Кульчинський і професори С. Грабський, Р. Гансінець, З. Лемпіцький, Ю. Токарський та Я. Самсонович – декан математично-природничого факультету. Ректор склав повноваження, від своїх функцій відмовилися також декани Я. Самсонович, Т. Островський, а також заступник декана математично-природничого факультету Ю. Токарський. Проректор Р. Лонгшамп де Бер’єр (1883–1941), який виконував обов’язки ректора, 12 січня 1938 р. видав розпорядження про “лавкове гетто”. Гострий протест проти цього наказу висловив Ришард Гансінець: “Через потурання терору, організованому “Молоддю Вшепольською”, ректорат однаково став як виразником, так і виконавцем абсурдних вимог цих молодих людей і посвятив жертви цієї кампанії, не гарантуючи взамін, що мир, свобода, або здоров’я і життя приречених на академічне гетто будуть забезпечені” [12, s. 263].

Заяву видав також ректор С. Кульчинський: “Я склав повноваження ректора, оскільки не хотів ставити підпису на акті, який називається “розпорядженням ректорської влади”, а за сутністю своєю є вимушеним під тиском терору векселем, який має реалізувати політичну упередженість і покривати університет за рахунок свого престижу і життєвих інтересів” [Цит. за: 7, s. 156]. Проти “гетта лавкового” висловили протест 23 львівських професори: Р. Гансінець, К. Бартель, В. Круковський, Д. Шимкевич, Х. Коровіч, Л. Хвістек, Я. Ковальський, К. Хартлеб, А. Арктовський, Ф. Грьоер, В. Хан, А. Клісецький, С. Кжеменевський, Е. Кухарський, Г. Полушинський, В. Стожек, Я. Токарський, К. Вайгль, М. Вежуховський, С. Вітковський, Т. Островський, С. Стасяк, К. Ружицький [2, s. 66].

На Політехніці антисемітські заворушення у зв’язку з “лавковим геттом” розпочалися з подвійною силою 14 листопада 1935 р. Було побито тоді вісім студентів-євреїв, у тім числі одну жінку. Наступні ексцеси 30 листопада цього ж року принесли ефект у 60 побитих студентів-євреїв, 15 з них було надано медичну допомогу. З метою дотримання миру ректор О. Надольський (1880–1941) видав тимчасове розпорядження про іменний розподіл місць в аудиторіях. Зокрема, в аудиторіях з трьома рядами лавок один ряд було призначено для єврейських студентів, а два інших – для християнських студентів. „Церемонія” розподілу місць відбувалася за участю

деканів, шкільних наглядачів й асистентів. Кожна аудиторія отримувала таблицю з номерами місць, а студенти мали власний призначений номер.

Таке рішення не задовольняло жодну зі сторін. Проти нього були як студенти з організації “Молодь Вшехпольська”, так і євреї. Делегація у складі Голови єврейської релігійної громади і водночас віце-президента міста Львова В. Хайеса, а також В. Брандштедтера і Л. Френкла була прийнята 17 грудня у ректора Надольського [1, s. 769].

Глазуровані орієнтаційні таблиці про розподіл місць у результаті втручання делегації були видалені. Натомість виділили окреме приміщення для малювання для студентів-євреїв на IV курсі інженерії, де спалахнули заворушення. Проти цього заперечували євреї і залишили виклади.

Зазначимо, що 1937 р. став періодом постійної анархізації академічного життя. З подвійною силою вибухнули антиєврейські ексцеси 26 жовтня 1937 р. перед лекцією професора Е. Сухарди, коли було побито декілька студентів-євреїв, серед них троє опинились у тяжкому стані. Також 4 листопада цього ж року було оголошено “Днем без євреїв”, а бойовики силою пересажували євреїв на лавки для “гетта”. Було побито кілька євреїв та поляка, який став на їхній захист. Сенат Політехніки призупинив заняття, а 26 листопада цього ж року на подвір'ї університету побилося близько 100 осіб з використанням палиць, каміння і цегли. Ректор призупинив заняття на три дні.

У відповідь студентські організації скликали 9 грудня мітинг протесту за участю 800 осіб, а після заяви ректора А. Йошта (1889–1957), що він під тиском не вирішує питання “лавкового гетта”, розпочали сидячий страйк. Того ж самого дня на екстреному засіданні Сенату Львівської Політехніки о 21 год було ухвалено запровадження гетта [1, s. 884]. “Лавкове гетто” впровадили 15 грудня 1937 р. також в Академії закордонної торгівлі. Введення “лавкового гетта” студенти, об'єднані у “Молоді Вшехпольській”, визнали за крок у правильному напрямку, але недостатній. Надалі закликали до введення “*numerus nullus*”.

Протест проти “гетта” у Політехніці підтримали 58 професорів, а ініціаторами були К. Бартель, Д. Шимкевич, А. Дорабяльська, В. Круковський, Г. Сокольніцкі [7, s. 154].

Професор А. Дорабяльська (1897–1975), перша жінка-професор у Політехніці, згадує цей час: “Вже на другий рік мого перебування у Львові розпочалися антиєврейські виступи у закладах вищої освіти (...) Хвилі ненависті заливали життя академічне і затоплювали добрі наміри людей найкращої волі, якими були наші професори [...] Березень 1939 р. став кульмінаційним моментом божевільного бою” [3, s. 156]. Оцінюючи участь студентів у політичній боротьбі, стверджувала далі: „Весь цей нещасний епізод польського академічного життя являє дуже яскраву ілюстрацію права “стада баранів”. Кожен з цих бойових хлопців – а багатьох з них я знала

досконало – був цінним ресурсом для людей, сповнених ідей і корисних у суспільній праці [...]” [3, s. 156].

Відносини у середині університетів були відображенням існуючої політичної боротьби в краї. У Львові студентська спільнота охоплювала молодих людей різних національностей, релігій і різних соціальних верств. Національна неоднорідність стала причиною конфлікту. Спочатку його причиною було ставлення до збройної боротьби за незалежність і кордони держави. Від 30-х рр. XX ст. активізувалася боротьба молоді як наслідок економічної кризи.

Проголошені гасла підкріплювалися не лише стихійними, а й також організованими антиєврейськими виступами, пов'язаними, зазвичай, з побиттям і видаленням єврейських студентів з аудиторій. Силу цих виступів послабляло розважливе ставлення влади вищих навчальних закладів, більшості викладачів та студентських організацій, які дотримувалися ліберально-демократичних поглядів.

Отже, визначником розвитку політичної культури студентської молоді були головно механізми політики і функціонування господарської системи. Поза цими сферами певний, хоча й обмежений, вплив на її модифікацію мали часткові заходи, що проводилися усередині самого академічного середовища.

-
1. *Biedrzycka A.* Kalendarium Lwowa 1918–1939 / A. Biedrzycka. Kraków, 2012.
 2. *Draus J.* Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni. / J. Draus. Kraków 2007.
 3. *Dorabialska A.* Jeszcze jedno życie / A. Dorabialska. Warszawa 1972.
 4. *Feuerman E.* Moi lwowscy profesorowie / E. Feuerman // *Zeszyty Historyczne.* Paryż, 1996, z. 117.
 5. *Kulak T., Kawalec K.* Endecja wobec kwestii żydowskiej (lata 1893–1939) / T. Kulak, K. Kawalec // *Polska – Polacy – mniejszości narodowe* / pod red. E. Grześkowiak-Łuczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1992.
 6. *Langnas S.* Żydzi a studia akademickie w Polsce w latach 1921–1931 (Studium statystyczne) / S. Langnaas. Lwów, 1933.
 7. *Lerski J.* Lwowska młodzież społeczno-demokratyczna 1937–1939 / J. Lerski // *Zeszyty Historyczne.* Paryż, 1979, z. 47.
 8. *Łapot M.* Incydenty antysemityczne w szkołach lwowskich (1867-1939) / M. Łapot // *Relacje w przestrzeni społeczno-ekonomicznej* / pod red. E. Golbik-Madej. Gliwice, 2015. Seria: Przegląd Nauk Stosowanych. Nr 6.
 9. *Pilch A.* „Rzeczypospolita Akademicka”. Studenci i polityka 1918–1933 / A. Pilch. Kraków, 1997.
 10. *Pilch A.* Studenci wyższych uczelni Lwowa w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej / A. Pilch // *Historia – Archiwistyka – Ludzie* / pod red. J. Besty. Warszawa–Rzeszów, 2000.

11. *Pilch A.* Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939 / A. Pilch // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, 1972. T. CCXCIX, Prace Historyczne. Z. 37.
12. *Rudnicki Sz.* From ‘Numerus Clausus’ To ‘Numerus Nullus’/ Sz. Rudnicki // Polin, 1987, Nr 2.
13. Statystyka Polski. Seria C, Z. 101. – Statystyka szkolnictwa 1933/34-1937/38. Warszawa, 1935–1939.
14. *Szmyd K.* Z tradycji polskiej pedagogiki wielokulturowej / K. Szmyd // Kwartalnik Pedagogiczny. 2003, Nr 4.
15. Twardowski K. Dzienniki / K. Twardowski. Warszawa-Toruń, 2002. Cz. I-II.
16. Woleński J. Żydzi w lwowskim środowisku filozoficznym / J. Wolenski // Midrasz. 2006. Nr 7–8.

Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016

доопрацьована 29.03.2017

прийнята до друку 24.04.2017

INTERNATIONAL COEXISTENSE OF STUDENTS IN LVIV IN 1918-1939 YEARS

Kazimierz Rędziński

Yan Dluhosh Academy,

Vashynhtona Str., 4/8, 42-200 Chenstohova, Poland

In the academic year 1921 – 1922, Jewish students at the University of Jan Kazimierz in Lviv constituted a group of 2 226 people, which represented 46, 6% of the total number of 4 773 students. In 1931, Jews constituted 2215 people; it was 31, 9% of the total number of 7117 students. In the year 1937/38, there were 525 Jews of 5 064 students; it was about 11%. At the Technical University of Lviv number of students – Jews was stable. In the academic year 1921/22 there were 297; it was 13, 8%; in 1930/31 – 361; it was 13,8%, and in 1937/38 – 310 people; it was 10,9%.

Since 1918 there were strong national antagonisms among the students; it means between Poles, Jews and Ukrainians. They concerned mainly to engage in the struggle for the regaining of independence by Poland and the defence of its borders. From the beginning of the thirties of the twentieth century, the conflicts intensified due to the economic crisis. Part of Polish youth affiliated to the student association called All-Polish Youth began a series of actions to reduce the number of places for Jewish students at the university that was “*numerus clauses*” – a limited number of admissions and “*the ghetto benches*” – that was the designation of separate places in the lecture halls.

There were organised brawls, fights and excesses at the University and Polytechnic. There were also students’ riots in the streets.

Key words: students, Jews, Poles, Lviv, University, Polytechnic, ethnic conflict.